

Epitome Journals

International Journal of Multidisciplinary Research

ISSN : 2395-6968 | Impact Factor = 0.565

प्रामाणिक भावनांचा सामाजिक कवितासंग्रह

Deepak S. Kharat

A/P- Ter (of Goroba Kaka)

Tq. & Dist. Osmanabad – 413509

MS, India

मुलतः माझा स्वभाव हा अस्वादकचा आहे, समिक्षकचा नव्हे. मला पाण्याची तृप्ती अनुभवण्यात आनंद वाटतो. त्याची H₂O ही संज्ञा सांगण्यात कंहीही स्वारस्य नसते. नाहीतरी कोणत्याही साहित्यिकची अनुभूती जी जाणीवेच्याच नव्हे तर नेणीवेच्याही पलीकडून प्रगटलेली असते ती केवळ त्याचीच असते, किमान त्या पातळीपर्यंत तरी दुस-याची असु शकत नाही अशी माझी श्रध्दा आहे. तुकट म्हणे ते 'तुकच' म्हणे ...तेच मी म्हणतो तेव्हा ते केवळ पाठांतर असते, फरतर अनेक प्रकारच्या कत्रणांच्या मिश्रणातून तयार झालेली माझी विचारधारा ...त्यापेक्षा अधिक कंही नाही. हृदयानुभूती तर नाहीच नाही. यास कंही मुल्यच नाही असे माझे निश्चित म्हणणे नाही पण हृदयस्पंदने मुळात ज्याची असतात त्याच्याइतकी ती दुस-याला कळू शकतात यावर माझा विश्वास जरा कमी आहे. संत गोरा कुंभार एक अभंगात लिहीतात...

मुकीया साखर चाखाया दिधली | बोलता हे बोली बोलवेना ||

तो कय शब्द खुंटला अनुवाद | आपुला आनंद आधाराया ||

मुक्या माणसाला चाखण्यासाठी साखर दिली व नंतर त्याला तिचे वर्णन करायला सांगितले तर त्याला बोलायला, सांगायला येइल कय? कोणत्या शब्दात त्याने सांगावे? कसा अनुवाद करावा? आम्हालाही साखरेच्या गोडीचा अस्वाद घेण्यापूर्वी गोडीच्या अनुभूतीचे प्रकटीकरण जमेल क? गोडी म्हणजे कय... अनुभवातच नसेल तर? ही गोडी ज्याने स्वतः अनुभवली आहे त्यालाच खरी कळते ... इतरांना नाही, म्हणून मी नेमके कय सांगणार मला माहित नाही. एक वृत्तपत्रात मी एकविनोद वाचला होता...

“पाठ्यपुस्तकातील आपल्या वडीलांच्या कवीतेचा अर्थ कविपुत्राने आपल्या पित्याला विचारला तेव्हा तो कवी असणारा ‘बाप’ मुलाला म्हणाला, या कवितेचा अर्थ मी म्हणतो आहे त्याप्रमाणे जर तू परीक्षेत लिहीलास तर तू परीक्षेत नापास होशील, यासाठी तुझ्या गुरुजींनाच विचार. माझा स्वतःचा तो गुरुजी होऊ नये अशी माझी इच्छा असते, पण प्रमोद पवारांचा फ्रेनवरील आग्रह मोडवत नसल्याने मी निव्वळ अस्वादकाच्या भुमिकेतून ‘स्त्री भ्रुण हत्येचा दिर्घ संवाद असणारा सांगा तुम्हीच सांगा’ हा कविता संग्रह वाचला...

‘स्त्री’...आयुष्यभर समईतल्या वातीसारखी सतत जळत राहणारी... स्वतःचे जळणे सुरु असतानाही इतरांना प्रकाश देण्यासाठी धडपडणारी. ‘स्त्री’ रांगोळीसारखी आमच्या अंगणात विखरून पडणारी... स्वतः विखरून पडताना तिथे सौंदर्य निर्माण करणारी. ती जगतेच अशी कवी...

फुले आहेत तुमच्यासाठी, काटे घेईन मी ।

सुंदर वाट तुमच्यासाठी, अडमार्गाने येईन मी ॥

प्रकाश सारा तुमच्यासाठी, अंधारातही चालेन मी ।

सागर सारा तुमच्यासाठी, फक्त किनारा होईन मी ॥

पण तिच्या आयुष्यातील काटे... तिचे अडमार्गावरचे चालणे... तिचे अंधारवाट स्विकरणे तर आपण पहात नाहीच शिवाय आमच्या जीवनात तिने पसरलेली सुगंधी फुले, आमच्यासाठी निर्मिलेली सुंदर वाट किंवा आम्हाला प्रकाश मिळावा यासाठीची तिची धडपडही आम्ही आपल्या भवसागरा पार येईपर्यंत दुर्लक्षित करतो आणि अद्युनिक काळात तर तिच्या जन्माला येण्याच्या मुळावरच घाव घातला जातो आहे. या अनुषंगाने प्रबोधन करण्यासाठीचा एक प्रामाणिक प्रयत्न कविने या कवितासंग्रहातून केला आहे. याठिकाणी विषय सामाजिक आहे. कवीची भावनाही शुध्द आहे त्यामुळे कांही संदर्भाने का होईना कवीचे कौतुक करावेसे वाटते.

आईच्या गर्भातली एक केवळी केमल कळी, आपल्या फुलण्याच्या स्वातंत्र्याविषयी विचारतेय... ते चैतन्य संवाद करते आहे, अगदी सर्वांशी ! ती म्हणतेय, “तुमचा प्रारंभ असणारी मी... नसेन तर तुमचा शेवटही अटळ आहे.” ती म्हणतेय “एकीकडे दुर्गा म्हणून पूजा करताना दुसरीकडे माझी हत्या होतेय... तिच्या स्वप्नांचा विचार करायचे तर दूरच पण तिचा स्वप्न पाहण्याचा अधिकारही हिरावून घेतला जातोय.” मग तीला प्रश्न पडतोय की हे सगळे मंसाहारी आहेत की शाकहारी ? या प्रश्नातली खोचक बोच... तिची ती वेदना सर्वांपर्यंत पोहोचविण्याचा कविने चांगला प्रयत्न केला आहे. तिची आवश्यकता सांगण्यासाठी कवी सत्यवानाच्या सावित्रीपासून थेट ज्योतिबांच्या सावित्रीपर्यंत येतो. तिच्या महतीच्या प्रकटीकरणासाठी कवी दुर्गा, राधा, यशोदा, जानकी, शबरी, द्रौपदी या पौराणिक स्त्रीयांसह ज्ञाशीची राणी, मदर टेरेसा, इंदिरा गांधी, कल्पना चावला यांनाही समोर ठेवतो आणि त्याच वेळी आई बहीण, मुलगी, पत्नी, आजी या नात्यांचीही आठवण करून देतो. केंद्रीय संदर्भात विधान करताना रामरुपी वैदेहीच्या वनवासाचे निमित्त संबोधणा-या कवीची कल्पना कांही ठिकाणी निश्चितच जाणवते. सत्वगुणातल्या तामसाला सांगण्यासाठी अयोध्येतल्या धोब्याची किंवा तामसी वृत्तीतल्या सात्विककी आठवण करण्यासाठी लंकेतल्या बिभीषणाची योजना कवी करतो तेव्हा त्याच्यातल्या प्रतिभेचे ओझरते दर्शन घडतेच.

कवीच्या शब्दात उदरातला तो अंकुर जेव्हा “आई खरच क तू माझी शत्रू आहेस आणि बाबा लग्नानंतर मी दुरावते म्हणून (खरच) कय मी परकी आहे?” असे विचारतो तेव्हा सहदयी माणूस अंतर्मुख झाल्याशिवाय रहात नाही. “असं म्हणतात, मुलगा हा लग्नापर्यंतच मुलगा असतो आणि मुलगी ही जन्मापासून शेवटापर्यंत मुलगीच असते.” हे सत्यही कवी निदर्शनास आणून दयायला विसरत नाही.

“क्रेण म्हणतं मी दुय्यम आहे,

खरंतर मी एकसंयम आहे”

किंवा

“मी म्हणजे शुर्पनखा...

एक ठिणगी युध्दाची...

सीता बनून अजून राहते...

लवकुशासमवेत वनात एकटीच...

साक्ष अग्निपरीक्षेतली...”

या ओळी बरेच कंही सांगून जातात. कवीने निर्मिलेला हा संवाद ऐकून न ऐकल्याचे नाटक करणारी, कवीच्याच भाषेत सांगायचे झाल्यास ‘मुकी आणि बहीरी माणसं कधी कय बोलत नाहीत आणि ऐकतही नाहीत’ हे वास्तव आहेच पण “कळयाकुट्ट अंधारात मी म्हणजेच पूर्व दिशा... रवि तेजोमय होत आहे” किंवा “मी एक आशा आहे स्त्रीजन्माची” असे कवी जेव्हा म्हणतो तेव्हा त्याच्यातला आशावाद संपलेला नाही याची जाणीव होते.

या सर्व बलस्थानांबरोबर कवितासंग्रहात कंही नगण्य चुक आहेत. श्रीकृष्णाला जन्म देणारी ‘देवकी’ आहे, जानकी नव्हे! किंवा हातातील हिरव्या बांगड्या भरल्या जातात... घातल्या जातात पण त्या नेसल्या जात नाहीत. या त्रुटी नजरचुकीने दुरुस्त करावयाच्या राहून गेल्या असाव्यात. शिवाय ‘सांगा तुम्हीच सांगा’ या ब-याचदा योजिलेल्या प्रश्नात कव्यलेखनाचा प्रयत्न हा प्रयत्नच असल्याचे जाणवते.

कंही ठिकठिकाणी कवी स्वतःच परस्परविरोधी अर्थसंगती वाचकांसमोर ठेवतो. उदाहरणार्थ...

“मी म्हणजे सोबत X मी म्हणजेच एकंत”

“मी म्हणजेच व्देश X मी म्हणजेच प्रेम”

“स्त्री ही एकप्रकाश आहे X स्त्री ही एकअंधार आहे”

किंवा

“मीच एक सबला आहे X मीच एकअबला आहे.”

या विरोधाभासी शब्दरचनेचा मलातरी संदर्भ कळला नाही. कंही ओळी निव्वळ विस्ताराच्या स्थितीसाठी आल्यासारखे वाटले. “पुर्वजन्मात केलेल्या पापांची शिदोरी डोक्यावर घेऊन संसाराचा गाढा निमूटपणे ओढणारी स्त्री” कवी विचारतो तेव्हा मनात असलेला दैववाद तर प्रकट नाही ना ! असेही वाटून जाते.

‘मी एक भूक आहे, क्वी पोटाची तर क्वी वासनेची... माझ्याविना कय कुठले?’ अशी स्त्रीची मनोभूमिका लिहीणारा क्वी ‘मी एक पत्नी आहे भूक मिटवणारी’ असे नंतरही एकमेळा म्हणतो तेव्हा अशा कांही ओळी मनाला उगीचच खटकून जातात. फ. मु. शिंदे सरांनी क्वीची बाजू चांगली व खरी मांडली असली तरी एकूण कवितासंग्रहाच्या मर्यादा चोखंदळ वाचकसमोर स्पष्ट होतात. कव्यगुणांच्या अनुषंगाने क्वीने निश्चितच पुढेही प्रयत्नशिल राहणे अपेक्षित आहे, तरीही क्वीच्या प्रामाणिक प्रयत्नांना धन्यवाद दयायलाच हवेत.

References :

Pawar, Pramod Ambadasrao. *Saanga Tumhich Saanga*. Aurangabad: Sakshat Publications, 2013.